

Алкоголь маҳсулотлари учун акциз солиғи ставкалари динамикаси, муаммолар ва таклифлар

ТАҲЛИЛИЙ МАЪЛУМОТ

2026 йилнинг I чорагида акциз солиғи тушумлари

2026 йилнинг I чорагида акциз солиғи бўйича умумий тушум **5 084,9** млрд сўмни ташкил этиб, ўтган йилнинг мос даврига нисбатан **234,3** млрд сўм ёки **4,8** фоизга ошган. Индексация ҳисобга олингандаги кутилган тушумларнинг ойлар кесимидаги таҳлили айрим маҳсулотлар бўйича сезиларли йўқотишлар мавжудлигини кўрсатмоқда.

Жадвал

2026 йил I чорак акциз тушумлари

(млрд сўм)

Т/р	Тоифа	2025 й. I чорак	2026 й. I чорак	Кутилган (индексация билан)	Фарқ (факт - кутилган)
	ЖАМИ	4 850,6	5 084,9		
1	Алкоголь маҳсулотлари	489,3	539,3	517,3	+22,0
2	Тамаки маҳсулотлари	636,6	711,5	671,9	+39,5
3	Нефть маҳсулотлари	95,8	157,0	105,8	+51,2
4	Табиий газ	1 890,3	1 632,2	—	—
5	Якуний истеъмол	1 105,4	1 218,0	1 219,2	−1,2
6	Бошқа маҳсулотлар	317,1	304,3	317,1	−12,9
7	Импорт	316,0	522,6	—	—
7.1	Нефть ва нефть маҳсулотлари	114,1	182,4	—	—
7.2	Сигарета, сигара, сигариллалар	33,6	193,9	—	—
7.3	Спиртли ичимликлар	10,9	24,2	—	—
7.4	Бошқа маҳсулотлар	157,3	122,1	—	—

Алкоголь маҳсулотлари бўйича ойлар кесимида таҳлил қилинган 2026 йилнинг I чорагида алкоголь маҳсулотларидан акциз тушуми ўтган йилнинг мос даврига нисбатан **49,9** млрд сўм (**10,2** фоиз) ошган. Индексация (9,1%) ҳисобга олинган кутилган тушумга нисбатан **21,9** млрд сўмга ортиқ бажарилди. Бироқ ойлар кесимида таҳлил қилинганда январь ойида ставка индексацияси татбиқ этилмаганига (0%) қарамасдан кутилган кўрсаткичдан **18,6** млрд сўмга ортиқ бажарилган бўлса, феврал ойида индексация (9,1%) ҳисобга олинган кутилган кўрсаткичдан **21,2** млрд сўм кам тушган.

Тамаки маҳсулотлари бўйича ойлар кесимида таҳлил 2026 йилнинг I чорагида тамаки маҳсулотларидан акциз тушуми ўтган йилнинг мос даврига нисбатан **74,9 млрд сўм (11,8 фоиз)** ошган. Индексация (7,5%) ҳисобга олинган қутилган тушумга нисбатан **39,5 млрд сўмга** ортиқ бажарилди. Бироқ ойлар кесимида таҳлил қилинганда январь ойида ставка индексацияси татбиқ этилмаганига (0%) қарамасдан қутилган кўрсаткичдан **84,9 млрд сўмга** ортиқ бажарилган бўлса, феврал ойида индексация (7,5%) ҳисобга олинган қутилган кўрсаткичдан **36,3 млрд сўм кам**, март ойида эса **9,1 млрд сўм кам** тушган.

Республикага олиб кириладиган товарлардан акциз тушумлари

Импорт маҳсулотларидан акциз тушуми 2026 йилнинг I чорагида **522,6 млрд сўм**ни ташкил этиб, 2025 йилнинг шу даврига нисбатан **206,6 млрд сўм (+65,4 фоиз)** ошди. Ушбу ўсишнинг асосий омили импорт таркибидаги **сигарет ва тамаки маҳсулотлари** бўлиб, 33,6 млрд сўмдан 193,9 млрд сўмга, яъни **5,8 баробарга** ошган. Жами акциз тушумининг ўсишида (234,3 млрд сўм) импорт ҳиссаси **88 фоизни** ташкил этмоқда.

2025 йил I чорагида импорт маҳсулотлар акцизи умумий тушумнинг 6,5 фоизини ташкил этди. 2026 йил I чорагига келиб бу кўрсаткич **10,3 фоизга** ошди. Бу 2026 йил 1 июлдан кучга кириши режалаштирилган ставкалар тенглашувидан кейин яна ортиши кутилади.

Алкоголь маҳсулотларига акциз ставкалари

Импорт ставкаларининг 2023-2026 йиллар давомида кескин камайтирилиши ароқ учун 106 800 сўм/л дан 48 000 сўм/л га, пиво учун 50%, бироқ 12 800 сўмдан кам бўлмаган ставкадан 4 000 сўм/л га бир нечта омилнинг уйғун таъсири натижасидир. Ўзбекистон ЖСТга аъзоликка расмий ариза берган ва музокаралар давом этмоқда. ЖСТнинг талаби бўйича барча аъзо давлатлардан ички солиқларни миллий ва хорижий маҳсулотларга бир хил тарзда татбиқ этишни тақозо этади. Айнан шу мажбурият импорт акциз ставкаларини маҳаллий ставкалар билан тенглаштириш заруриятини белгилайди.

Ставкалар тенглаштирилиб, 2026 йил 1 июлдан кучга кириши, **уч босқичли** ўзгаришлар (2026 январь, февраль, июль) айнан ЖСТ аъзолиги музокараларидаги мажбурият билан боғлиқдир.

Бунга мисол тариқасида, пиво саноатига 2026 йил 1 июлдан маҳаллий ставка 2 000 сўм/лдан 4 000 сўм/лга 2 баробарга кўтарилади – 0,5 литрли ишиша пивонинг акциз юки 1 000 сўмдан 2 000 сўмга ошади. Айни вақтда импорт пивоси учун ставка 6 000 сўм/лдан 4 000 сўм/лга 33,3 фоизга пасайиши натижасида импорт пивосининг акциз юки 3 000 сўмдан 2 000 сўмга тушади. Бу эса маҳаллий пивоварларнинг рентабеллик чегарасидан чиқиб кетиш хавфини юзага келтириб, хорижий рақобатчиларнинг бозордаги устунлигини кучайтиради.

Ноқонуний савдо ва контрабандани чеклаш

Халқаро валюта жамғармасининг тадқиқотига (IMF, 2019) мувофиқ, юқори акциз ставкалари бир томондан давлат даромадини оширса, иккинчи томондан контрабанда оқимини кучайтиради. Импорт ставкасининг ишлаб чиқариш ставкасидан 2,8-3 баравар юқори бўлиши ноқонуний алкоголь бозорини жозибадор қилади.

Ставкаларни тенглаштириш орқали контрабанда ва яширин бозорни камайитириш режалаштирилмоқда, бу эса расмий тушумларни янада мустаҳкамлайди.

2026 йил 1 июлдан ставкалар тенглашуви. Маҳаллий ишлаб чиқарувчиларга таъсири.

2026 йил 1 июлдан алкоголь маҳсулотлари учун ягона ставка жорий этилади. Ушбу ўзгариш маҳаллий ишлаб чиқарувчиларга қуйидагича таъсир кўрсатади:

Салбий таъсирлар

Пиво саноати: Маҳаллий ставка 2 000 сўм/лдан 4 000 сўм/лга **2 баробарга** кўтарилади. Пиво заводлари учун молиявий босим рентабеллик чегарасидан чиқиб кетиш хавфини юзага келтиради.

Ароқ (коньяк) маҳаллий ставка 44 000 сўм/лдан 48 000 сўм/лга (9,1 фоизга) ошади. Нарх рақобатда сезилади.

Бошқа вино тури бўйича маҳаллий ставка 6 000 дан 12 000 сўм/лга икки баробар ортади. Ривожланаётган узумчилик кластерлари учун жиддий молиявий босим бўлади.

Импорт рақобати кучаяди. Ароқ учун импорт ставкаси 60 000 сўм/лдан 48 000 сўмга (–20%) тушади. Хорижий ишлаб чиқарувчилар маҳаллий бозорда нарх устунлигига эга бўлиши мумкин.

Ижобий таъсирлар ва ўзоқ муддатли истиқбол

ЖСТ аъзолиги амалга ошгач, Ўзбекистон экспортчилари барча аъзо давлатлар бозорларида бошқа давлатлар билан тенг шартларда, энг қулай савдо шартлари асосида фаолият юритиш имконига эга бўлади. Ҳозир Хитой Ўзбекистон маҳсулотига 65 фоизгача тариф қўлламоқда, аммо ЖСТга аъзо бўлгандан сўнг ушбу тарифлар пасайиши ва экспортчилар учун бозорга кириш шароитлари сезиларли даражада яхшиланиши кутилмоқда, бу эса ташиқ савдо ҳажмининг ошишига хизмат қилади.

Халқаро тажриба

Импорт ва маҳаллий ишлаб чиқарувчилар учун акциз ставкаларини тенглаштириш муаммоси бирор давлатга хос эмас. Кўплаб мамлакатлар ушбу муаммони ЖСТ аъзолиги жараёнида қуйидаги моделлар орқали ҳал этган:

Европа Иттифоқи барча аъзо давлатларда ягона минимал акциз сиёсатини мажбурий қилди ва импорт-маҳаллий фаркни бекор этди. 2004 йилда ЕИга кирган Польша, Чехия ва Венгрия 3-5 йиллик ўтиш муддатини олди. Маҳаллий ишлаб чиқарувчиларга давлат грантлари ва имтиёзли кредитлар берилди.

Россия Федерацияси 2012 йилда ЖСТга аъзо бўлишидан олдин ставкаларни тенглаштирди. Айни вақтда EGAIS – Ягона давлат автоматлаштирилган ахборот тизими орқали ишлаб чиқаришдан сотувгача бўлган барча босқич рақамли назорат остига олинди. Ноқонуний алкоголь бозори сезиларли қисқарди.

Вьетнам 2007 йилда ЖСТга кириш жараёнида алкоголь акцизи 20 фоиздан 65 фоизга кўтарилиши орқали тенглаштирилди. Маҳаллий ишлаб чиқарувчиларга технологик янгилашни учун имтиёзли кредитлар берилди. Натижада норасмий бозор қисқарди, расмий тушумлар ошди.

Қозғистон 2015 йилда ЖСТга аъзо бўлгандан сўнг алкоголь маҳсулотлари бўйича ставкалар тўлиқ тенглаштирилди. Маҳаллий ишлаб чиқарувчиларга 3 йилга бепул лицензия янгилаш ва солиқ имтиёзлари берилди.

Барча мисоллар бир хил тенденцияни кўрсатади. Тенглаштириш зарурий ҳисобланиб, аммо маҳаллий ишлаб чиқарувчиларни молиявий ва маъмурий қўллаб-қувватлаш билан биргаликда амалга оширилгандагина самарали бўлади.

Таклифлар

1. Маҳаллий ишлаб чиқарувчиларни қўллаб-қувватлаш дастури – 2026 йил 1 июлдан амалга кирадиган ставкалар тенглашувини инобатга олиб, маҳаллий алкоголь ишлаб чиқарувчиларга, айниқса пиво ва вино саноатига:

Ишлаб чиқариш ускуналарини бождан озод қилган ҳолда импорт қилишда қулайлик яратиш;

Заводларни модернизация қилиш учун имтиёзли кредитлар ажратиш;

Сертификация жараёнларини соддалаштириш;

Пиво ишлаб чиқарувчилар учун акциз тўловларини чорак охирида ундириш.

2. Ставкаларни инфляция индексига боғлаш ва "эълон қилиш муддати"ни узайтириш - Австралия тажрибасидан фойдаланиб, акциз ставкаларини йиллик истеъмол нархлари индексига мувофиқ автоматик тартибга ўзгартириш тизимини Солиқ кодексида мустаҳкамлаш лозим. Бу акциз солиғининг реал юқини барқарор ушлаб туради ва ҳар йилги қонунчилик ўзгаришларига боғлиқликни камайтиради.

3. Акциз солиғи ставкасини эълон қилиш муддатини камида 90 кун олдин эълон қилишни йўлга қўйиш тавсия этилади. Ушбу муддат ишлаб чиқарувчи ва импортчиларга мавжуд товар захираларини қайта нарх-навода ҳисобга олиш, шартномавий мажбуриятларни тартибга солиш ҳамда ишлаб чиқариш ҳажмини режалаштириш имконини беради.